

HZ. PEYGAMBER'İ SEVMENİN ANLAMI VE ÖNEMİ

Dr. Fethi YILDIRIMI

ÖZET

Peygamberlik çalışılarak, çok ibadet edilerek elde edilebilecek bir vazife değildir. Allah kulları arasından dilediğini bu göreve seçmiştir. Allah bu makama insanların her yönden en seçkinini görevlendirmiştir. Son elçi Hz. Muhammed de yaşadığı toplumun içerisinde onların diliyle, onları ve kıyamete kadar gelecek tüm insanlığı uyarmak üzere seçilmiştir. Son elçi Hz. Peygamber de bu göreve seçilmeden önce toplumun en sevilen ve sayılanı idi. Öyle ki gerek yaşadığı dönemde gerekse sonraki zamanlarda muhalifleri dahi onu ahlaki yönden eleştirememektedir. Diğer yandan bu görevi yerine getiren kişinin takipçilerince sevilip sayılması mecburiyet addetmektedir. Aksi halde onu sevmemek, onun getirdiği ilahi buyruklara karşı duruş ona imanla bağdaşmamaktadır. Kimse sevmediği bir insanı kendine örnek almaz. Bu sebeple onu sevmek imanın bir gereğidir. Diğer yandan peygamberi sevmek demek onun kendisini ve getirdiği ilahi buyrukları sevenlerin kendisinin ve isteklerinin önünde tutulmasını gerektirir. Aksi halde hem Allah'ın elçisine ve hem de Allah'ın buyruklarına karşı duruş söz konusu olacaktır. Bununla birlikte onu sevmenin mutlaka bir bedeli olmalıdır, bu ise ancak onu örnek almakla mümkün olacaktır. Onun yaşantısını örnek almadan, getirdiği hayat prensiplerini hayata aktarmadan sevgi kuru bir iddiadan öteye geçemez.

Bu çalışmada, Allah'ın elçisini sevmeyi Kur'an ve Hadis bağlamında ele alarak Kur'an'ın elçiyi nasıl tanıttığına ele alarak ona karşı duyulan sevgide aşırılığa kaçacak davranışların mahsurları ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Sevgi, Usve-i Hasene, Güzel Ahlak

THE MEANING AND IMPORTANCE OF LOVING THE PROPHET

ABSTRACT

Prophecy is not a duty that can be achieved by working and worshipping a lot. Allah has chosen whatever He wishes amongst His servants. The last messenger Hz. Muhammad was chosen from the society in which he lived, by warning them in their language and all the humanity that would come until the apocalypse. Of course, Allah has appointed this authority to the most distinguished people in every respect. The last messenger Hz. Before the Prophet was elected to this position, he was the most loved and counted of his society. So much so that even his opponents cannot morally criticize him either during his lifetime or later. On the other hand, it is compulsory for the person who carries out this task to be loved and counted by his followers. Otherwise, not loving him, his stance against the divine commandments brought by him is incompatible with faith. Nobody imitates a person he does not like. For this reason, loving it is a necessity of faith. On the other hand, loving the prophet requires that those who love him and his divine commandments are kept before him and his wishes. Otherwise, there will be a stance against both the apostle of Allah and the commandments of Allah. However, loving him must have a price, which will only be possible by taking him as an example. Without taking his life as an example and transferring the life principles he brought to life, love cannot go beyond a dry claim.

In this study, the drawbacks of the behaviors that will escape to extremism in the love towards him by addressing how the Qur'an promotes the messenger by addressing the messenger of Allah in the context of the Qur'an and Hadith are expressed.

Keywords: Hz. Mohammed, Love, Good Example, Good Morality

¹ MEB, Öğretmen, fethi25@hotmail.de

GİRİŞ

Bütün peygamberlere olduğu gibi son peygamber Hz. Muhammed'in (s. a) peygamberliğine de iman etmek İslam'ın bir emridir ve Müslüman olmanın şiarlarından birisidir. Zira Allah, insanlık tarihi boyunca insanlarla iletişimi daima onlar arasından seçtiği peygamberler aracılığıyla kurmuştur. Bunu yaparken de henüz risalet vazifesi verilmeden önce toplumun büyük kesiminin taktirini kazanmış, gerek yaşantı bakımından, gerekse ahlak ve karakter bakımından bu ağır görevi yerine getirebilecek donanımlara sahip şahsiyetler vazifelendirilmiştir. Diğer yandan Allah Teâlâ, Rasulullah'ı alemlere rahmet olarak gönderdiğini haber vererek vahyin geldiği dönemden kıyamete kadar gelecek tüm insanlığa rehber ve yol gösterici olduğunu belirtmiştir. Dünyada mümin olabilmek ve ahirette saadete erebilmek, ancak onun getirdiği ve bizzat uygulamasıyla hayat bulan ilahi buyruklara uymakla mümkündür. Dolayısıyla bir Müslüman için Rasulullahı sevmek en temel vazifelerden birisidir. Rasulullah'ı sevmek dinin bir emri midir, yoksa Hz. Peygamber'in yaşadığı döneme şahitlik yapmış müslümanların ona duyduğu bir muhabbetten mi ibarettir? Ya da sahabe içerisinde peygamberi sevmeyen veya en azından hoşlanmayan var mıydı ve böyle durumda Müslümanlığı zarar görmekte miydi? Meselenin anlaşılabilmesi için ayet ve hadislerin incelenmesi gerekmektedir.

1. KUR'AN'DA VE HADİSLERDE HZ. PEYGAMBER SEVGİSİ

1. 1. Kuran'da Hz. Peygamber Sevgisi

Hiç şüphe yoktur ki vahye ilk muhatap olanlar peygamberlerdir ve onun emir ve yasaklarından sorumlu olan ilk kişiler de bizzat kendileridir (Kur'an-ı Kerîm, el-Araf 7:6). Allah'ın aydınlatıcı kandile benzediği (Kur'an-ı Kerîm, el-Ahzab 33:46) peygamberler dinin vazgeçilmez unsurudur. Zira vahiy tarihinde kendisine yeni bir kitap verilmeyen ama tebliğle görevlendirilen peygamberler olmuştur lakin peygamber olmadan kitap gönderildiğine hiç rastlanmamıştır. Aynı zamanda peygamberlik ilahi bir lütuftur, çalışarak, çok ibadet ederek elde edilecek bir makam değildir (Takiyuddîn Ebu'l-Abbâs, 1985: 422; Yatkın, 2008: 3). Allah kulları arasından dilediğini bu göreve seçmiştir (Kur'an-Kerim, İbrahim 14: 11; Hac 22: 75).

Peygamberler vazifelendirildiği toplumların önderi ve lideridir. Toplumlarda bazı liderler vardır ki insanlar onun zulmünden korktukları için zoraki itaat ederler. Ancak Allah'ın elçilerinin, peygamber olarak görevlendirildikleri toplumları tevhide inanç ekseninde dönüştürmeleri zorla olabilecek bir durum değildir. Bu ancak liderin sayılıp sevilmesi ve sözünün dinlenmesiyle mümkün olmuştur. Bundan dolayı peygamberler aynı zamanda içinden seçildikleri toplumların en sevilip sayılan, toplumun her kesimi tarafından taktir edilen kişileridir. Mesela Salih peygambere kendi toplumunun söylediğini Kur'an şöyle aktarmaktadır: *"Onlar şöyle dediler: "Ey Salih! Bundan önce sen, aramızda ümit beslenen bir kimseydin. Şimdi babalarımızın taptıklarına tapmamızı bize yasaklıyor musun? Şüphesiz, biz senin bizi çağırdığın şeyden derin bir şüphe içindeyiz"* (Hud 11: 62). Yine aynı surenin 87. ayetinde kavminin Şuayb peygambere *"Dediler ki: "Ey Şu'ayb! Babalarımızın taptığını, yahut mallarımız hakkında dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mı emrediyor. Oysa sen gerçekten yumuşak huylu ve akli başında bir adamsın"* dediği belirtilmektedir.

Türkçedeki *sevgi* kavramının yakın ve uzak karşılığı olarak Kur'an-ı Kerim'de *hubb* (حُبّ) (Kur'an-ı Kerim, Bakara 2: 165,177, Yusuf 12: 8, 39, Taha 20: 39, Sâd 38: 32, İnsan 76: 8, Âdiyât 100: 8), *vudd* (مودة - وَدّ) (Kur'an-ı Kerim, Maide 5: 82, Meryem 19: 96, Ankebût 29: 25, Rûm 30: 21, Şûrâ 42: 23, Mücâdele 58: 22, Mümtehine 60: 1, 7), *ledünn* (لَدُنّ) (Kur'an-ı Kerim, Meryem 19:13), *urub* (عُرْب) (Kur'an-ı Kerim, Vâkıa 56: 37) ve *temenni* (تَمَنّٰی) (Kur'an-ı Kerim, Cuma 62: 6, 7) kavramları kullanılmaktadır. Arap dilinde ise sevgiyle alakalı yaklaşık altmış adet isim bulunmaktadır (İbn Kayyim el-Cevziyye, t. y.: 21; İslamoğlu, 2011: c. I, s. 670).

Ancak bu kavramlar arasında bizim mevzumuz açısından iki kavram dikkat çekmektedir. Bunlar *hubb* ve *vudd* kavramlarıdır. *Hubb*, *h-b-b* fiilinden mastardır. Bir şey ağacını ve meyvesini, kendi içerisinde taşıyorsa ona *hubb* denir (İbn Manzur, 1300: c. 1, s.293). Aynı şekilde *hubb*, kalbin bir şeyin üzerinde tekerrürü ve ısrarıdır (İslamoğlu, 2011: c. 1, s. 671). *Vudd* mastarı ise temenni etmek, arzu etmek, sevmek, istemek ve tercih etmek manalarına gelmektedir. İbn Seyyide “*vudd ve hubb bütün hayırlara giriş içindir*” demektedir (İbn Manzur, 1300: c.3, s. 453). Biz bunu daha da Türkçeleştirirsek bu iki kavram bütün hayırların kapısıdır, anahtarıdır denilebilir. *Vudd*, çok sevilen ve Allah'ın da çok sevdiği demektir. *Hubb* tek taraflı olabilir ancak *vudd* çift taraflıdır, hem sevilen hem de seilmeyi isteyendir. *El-Vedûd* olan Allah yarattıklarını çok sever hem de onların kendisini her şeyden çok sevmelerini ister. Nitekim Bakara suresi 165. ayette “*İnsanlar arasında Allah'ı bırakıp da ona ortak koşanlar vardır. Onları, Allah'ı severcesine severler. Mü'minlerin Allah'a olan sevgisi daha güçlü bir sevgidir. Zulmedenler azaba uğrayacakları zaman bütün kuvvetin Allah'ın olduğunu ve Allah'ın azabının pek şiddetli olduğunu bir bilselerdi.*” buyrulur ortak koştukları ilahlarını Allah'ı sever gibi seven müşrikler eleştirilirken müminlerin Allah'a olan sevgileri ise daha güçlü olduğu vurgulanmıştır. *El-Vedûd*, saf sevgi demektir, akabinde herhangi bir amaç güdülmez, tek amaç sevdiği zatın hoşnutluğudur.

Her ikisi de sevgi manasına gelen *hubb* ve *vudd* kavramları arasında bir takım farklılıklar mevcuttur. Şöyle ki: Meveddet sahibini eyleme geçiren sevgidir, sevginin gereği yapılmalıdır, muhabbette ise böyle bir şart yoktur. Meveddet sevgi fiile yansır, muhabbet ise kalpte kalabilir. Meveddet sevgi sadece Allah'ın yarattığı, muhabbet ise kulun da dahline müsaade edilen bir sevgidir. *Vudd* Allah'tan inen şeyi *hubb* ise Allah'a çıkan şeyi ifade eder (İslamoğlu, 2011: c.1, s. 671-672). Meveddet ile muhabbet arasındaki önemli bir fark ise meveddetin iman gereği olmasıdır. Kan bağı olanla muhabbeti paylaşan mümin, meveddeti sadece iman bağı olanla paylaşır (İslamoğlu, 2011: c.1, s. 690). Bu ayırım şu ayette de anlaşılmaktadır: “*Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir topluluğun, babaları, oğulları, kardeşleri yahut kendi soy-sopları olsalar bile, Allah'a ve peygamberine düşman olan kimselere sevgi (yüvêddüne - يُوَادُّونَ) beslediğini göremezsin. İşte Allah onların kalplerine imanı yazmış ve onları kendi katından bir ruh ile desteklemiştir. Onları, içlerinden ırmaklar akan ve içlerinde ebedi kalacakları cennetlere sokacaktır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, Allah'ın tarafında olanlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.*” (Kur'an, Mücadele: 58, 22). Bu ayette konumuzla alakalı olarak dikkatimizi çeken önemli husus da baba, oğul, akraba bile olsalar sevgi ilişkisi kurulamamasına sebep “*Allah ve Rasûlüne meydan okuyan*” diyerek Peygamber'e (a.s.) meydan okumayı da kendisine meydan okumakla beraber zikretmesidir. Bunu ayette geçen sevgi manasındaki *yüvêddüne* fiiliyle ilişkilendirirsek peygambere iman aynı zamanda sevgiyi ve karşı çıkmamayı gerektirdiği söylenebilir.

Şu ayetlerden ise sevginin imanla alakasını anlamaktayız: “*İnanıp salih ameller işleyenler için Rahmân, (gönüllere) bir sevgi koyacaktır.*” (Kur’an, Meryem 19: 96). Bu ayeti kerimede iman ve salih amel sevginin var edilme sebebi olarak gösterilmiştir. Bunun yanı sıra şu ayette ise imanın sevdirmesinden bahsedilmektedir: “*Lakin Allah size imanı sevdirdi ve onu yüreklerinizde güzelleştirdi; yine O size küfrü, fıskı ve isyanı çirkin gösterdi.*” (Kur’an, Hucurat 49: 7). Şu ayette ise yüreklerdeki sevginin ancak Allah’ın var etmesiyle mümkün olduğu belirtilmektedir: “*Eğer yeryüzünün tüm servetini harcasaydın onların kalplerinin arasını birleştiremezdin. Fakat Allah onların kalplerini birleştirdi.*” (Kur’an, Enfal 8: 63).

Peki Rasulullah’ı sevmek Kur’an’ın bir emri midir? Kur’an’da direk ‘Allah’ın rasulünü seviniz’ tarzında bir emir bulunmamaktadır, fakat başka ayetlere baktığımızda Rasulullahı sevmenin Allah’ın emri olduğunu ve bunun gerekliliğini görmekteyiz. Şimdi bu ayetler kısaca göz atalım:

Allah Teâlâ Nisa suresi 125. ayette “*Ve Allah İbrahim’i halil edinmiştir.*” buyurmuştur. Halil, sevginin tamamını bir noktaya yoğunlaştıran ve sevdiğine hiç kimseyi ve hiçbir şeyi ortak kılmayan kimseye verilen isimdir. Allah İbrahim’i halil edindi demek, İbrahim’in kendi zatına yönelttiği eksiksiz sevgiye Allah’ın aynıyla mukabelede bulunması demektir (İslamoğlu, 2011: Esmâ-i Hüsnâ, c. 1, s. 694). El-Halletu, sınırı olmayan, sevginin kemal noktasını ifade etmektedir (İbn Manzur, 1300: c.11 s. 213). Allah’a muhabbetinde kemal iddiası büyük bir iddiadır ve ispatı gereklidir ki Hz. İbrahim bundan dolayı imtihanların en ağırlığıyla sınanmıştır. Biri can diğeri can pare olan eşsiz iki şeyin fedasıyla sınanmış, Nemrut’un ateşe atmasıyla ve oğlunu kurban etmekle denenmiş, bu sınavlardan anının akıyla çıkmış ve Allah’ın halil edinmesine layık olduğunu ispatlamıştır. İman atası olan İbrahim’i her hususta adım adım takip eden Rasulullah, sevgi hususunda da onu izlemiş ve şöyle buyurmuştur: “*Şüphesiz Allah İbrahim’i halil edindiği gibi beni de halil edindi*” (Müslim, 1436: “Kitabu’l-Mesâcid”, (23), 532). Diğer yandan İslam kültür geleneğinde Hz. Peygamber’e *habibullah* denilmiş olsa da Kur’an’da bu ifadenin Rasulullah’a atfen kullanılmasına rastlanmamaktadır. Tirmizi’de yer alan bir hadiste “habibullah” kavramı geçmekle birlikte hadisin başında zayıf notu düşülmüştür (Tirmizi, 1437: “Menakıb”, 1, no: 3616).

İçerisinde Hz. Peygamberin de geçtiği sevgiyle ilgili diğer bir ayet ise Âli İmran suresi 31. ayetidir. Buyurulmaktadır ki “*De ki: eğer Allah’ı seviyorsanız, bana tabi olun (beni izleyin) ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.*” Ayette Allah’ı seviyorsanız beni de sevin denilmemekte aksine bana tabi olun, vahiy yolunda beni izleyin denilmektedir. Zira insan, giriş kısmında da belirtildiği üzere insan sevmediği birisine tabi olmaz. Bütün peygamberler peygamber olmadan önce içerisinde yaşadıkları toplum tarafından kabul gören insanlardır. İnsan sevmediği birine tabi olamayacağı, onu izleyemeyeceği için Allah’ı seven onun elçisini de sever. Çünkü o elçiyi Allah sevmiş, sevdiği için seçmiş ve beğenmiştir. Öyleyse Allah’ın seçip beğendiği ve sevdiğini beğenmeyen, sevmeyen ve onu takip etmeyen Allah’ı nasıl sevmiş olabilir ki? Zira Hz. Peygamber’in getirdiği risalete tabi olmak Allah’ı sevmenin ifadesidir. Aksi halde Allah’ın gönderdiği dini emir ve yasaklara uymadan Allah’ı seviyorum demek kuru bir iddiadan öteye geçemez. Allah da izlenemeyeceğinden Rasulullah’a “*Allah’ı seviyorsanız bana tabi olun*” demesini istemektedir. Peygambere tabi olmak Allah’ın gönderdiği dinine tabi olmaktır. Helak olmuş tüm kavimlerin insan peygamber yerine melek peygamber istemelerinin arka planında yatan asıl sebep peygamberlere, onların getirdikleri hayat ilkelerine tabi olmak istememeleridir.

Peygamberleri takip etmek ilahi ilkeleri hayata geçirmekle mümkündür. Bu ise zahmetli bir iş ve başboşluğu engelleyen bir boyuta sahiptir. İzlemeden sevmek olmaz, zira Mekke müşrikler kıymetli mallarını Hz. Peygamber'e emanet edebilecek kadar ona güveniyor fakat onun getirdiği risalete ne iman ediyor ve ne de ona tabi oluyorlardı. Bu ise imanda ve sevgide geçersiz bir durumdur.

Şu ayet ise Hz. Peygamber'in muhataplarından açıkça sevgi istediği bildirir: “*De ki: Sizden bu davete karşılık bir ücret istemiyorum; sadece yakınlıktan doğan sevgi...*” (Kur'an, Şura 41:23). Buradaki *fi'l-Kurbâ* hakkında çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bazıları yakın akrabalık bağlarının gözetilmesi, akrabaların gözetilmesini istiyorum şeklinde değerlendirmişler (Zemahşeri, 2009: 977; İbn Kesir, 1431: c. 6, s. 546), bazıları ise sadece Allah'a yakınlık hususunda tam bir bilgi ve sevgi uyandırmak, sadece Allah'ı sevmek istiyorum şeklinde anlamışlardır (Taberi, M. 1994: c. 6, s. 492). Kur'an'ın geneline baktığımızda peygamberlerin ailesi kan bağıyla değil iman bağıyla devam etmiştir. Nitekim bazı peygamberlerin iman etmeyen yakınlarının aileden olmadığı bizzat Allah tarafından bildirilmiştir (Kur'an, Hud 11: 46; Tevbe 9: 114; Ankebut 29: 31). Nitekim Selman'a, kan bağı olmamasına rağmen peygamberimiz “Selman bizdendir, ehl-i beytimdendir” demiştir (İbn Sad, 2001: c. 4, s. 77). Selman'ı ehli beyte katan şey onun Rasulullah'a ve onun davasına olan sevgisidir. Risale tarihi boyunca hiçbir peygamber yaptığı vazife karşılığında ücret talep etmemiştir. Bununla birlikte bu, elçilerin İslam'ı tebliği karşısında kendisine ve bu dine karşı bir sevgi beklentisinde olmasına yasak getirmemiştir. Hatta insanların imanlarına ve ebedi saadetlerini vesile oldukları için bu sevgiyi isteme onların hakkıdır da denilebilir. Ki bu ayette *fi'l-Kurbâ*, nasıl açıklanırsa açıklansın peygamberimizin insanlardan sevgi istemesine müsaade etmektedir.

Peygamberimizi sevmekle ilgili bir diğer ayet ise Ahzab suresinin 6. ayetidir. Şöyle buyurulmaktadır: “*Peygamber müminlere kendi öz canlarından daha önceliklidir...*” Ayette açık bir ifadeyle Allah Rasulünün müminlere kendi öz canlarından daha önceliklidir ki bu sevgiden de üst bir seviyedir. Hadislerde peygamber sevgisi başlığında da zikredeceğimiz üzere Hz. Ömer'in peygamberimize gelerek “Ya Rasulallah! Seni kendim hariç her şeyden ve herkesten çok seviyorum” dediğinde Allah Rasulünün “Hayır! Kendinden da fazla sevmelisin” demesi ile birlikte ele aldığımızda konu daha net olarak anlaşılmaktadır ki Allah insanlardan peygamberi bizzat kendilerinden de öncelikli tutmalarını istemektedir.

Konuyla alakalı değerlendirilebilecek başka bir ayette ise şöyle buyurulmaktadır. “*Hayır! Rabbine and olsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da verdiği hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar.*” (Kur'an, Nisa 4: 65). Benzer şekilde Ahzab suresi 36. ayette şöyle buyurulmaktadır: “*Allah ve Rasûlü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlüne karşı gelirse şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır.*” Bu iki ayet birlikte ele alındığında görülmektedir ki Allah, Rasulünün müminler hakkında verdiği bir hükmü kendi hükmü gibi değerlendirerek gerçek müminlerin bu hükme karşı çıkmalarının söz konusu olmadığını vurgulamaktadır. Zira dinin dünyada ilk olarak uygulanmak ve insanlara nasıl uygulanabilirliğini göstermek ancak ve ancak peygamberler eliyle mümkün olmuştur.

Diğer taraftan Allah peygamberinin sevgiye layık olduğunu şu ayetlerle ortaya koymaktadır:

“Göğsüne ferahlık vermedik mi, senin için? İndirmedik mi sırtından yükünü? O ki, belini zonklatmıştı senin. Ve namını yüceltmedik mi, senin için?” (Kur’an, İnşirah 94: 1-4). Allah onun namını, şerefini, izzetini yücelttiğini buyurmaktadır. Dolayısıyla peygamberimizi gerek sevmeye gerekse dini anlama, anlatma ve yaşama hususunda Allah’ın yücelttiği makamdan aşağı indirme gibi bir girişimde bulunulmamalıdır.

Rasulullahı sevmenin gerekliliğine işaret eden ayetlerden bir diğeri ise kalem suresi dördüncü ayetidir ki şöyle buyrulur: “*Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin.*” Öyle yüce bir ahlaka sahip ki karşıtlarının bile ahlakı hakkında tek bir olumsuz bir şey söyleyemiyorlar. Bu üstün ahlakı sebebiyledir ki peygamber olmadan önce de *emin* (güvenilir) sıfatıyla anılmıştır. Böylesine üstün meziyetlere sahip bir kişi zaten toplum tarafından sevilir.

Allah’ın elçisini sevmenin gerekliliğine işaret eden Kur’an ayetlerinin son demetlerini de zikrederek bu faslı kapatalım. Söz konusu ayetler Allah’ın kendi adıyla birlikte rasulünü de zikrettiği ayetlerdir.

“Allah’a ve Rasulü’ne itaat edin ki, merhamet olunabilesiniz” (Kur’an, Âl-i İmran 3: 132).

“Eğer yakınlarınız ve mallarınız size Allah’tan ve O’nun Rasulü’nden daha sevimli geliyorsa... *belayı bekleyin*” (Kur’an, Tevbe 9: 24).

“Sizin razı etmenize en layık olan Allah’tır ve O’nun Rasulü’dür...” (Kur’an, Tevbe 9: 62)

“Allah’a ve Rasulü’ne arka çıkanlardır dürüst olanlar...” (Kur’an, Haşr 59: 8)

“Müminler hükümlerine başvurmaları için Allah’a ve Rasulü’ne çağrıldıklarında, baş göz üstüne derler...” (Kur’an, Nur 31: 51).

“Ey müminler! Allah’ın ve Rasulü’nün önüne geçmeyin...” (Kur’an, Hucurat 49: 1)

“Kim Allah’a ve Rasulü’ne isyan ederse açık bir sapıklık içindedir...” (Kur’an, Ahzab 33: 36)

“Kim Allah’a ve Rasulü’ne düşmanlık ederse bilsin ki, Allah’ın azabı çok şiddetlidir” (Kur’an, Enfal 8: 13)

“Kim Allah’a ve Rasulü’ne eza ederse dünyada da ahirette de Allah ona lanet eder” (Kur’an, Ahzab 33: 57)

“Allah ve Resülü bir konuda hüküm vermişse artık ne bir erkeğin ne bir kadının seçme hakkı kalmaz” (Kur’an, Ahzab 33: 36)

“Hükümünü vermeleri için Allah’a ve Rasulü’ne çağrıldıkları zaman bir bakarsın ki, münafıkların bir kısmı cayıvermiş” (Kur’an, Nur 31: 48).

“Müminler kendilerine karşı birleşen grupları gördüklerinde, işte Allah’ın ve Rasulü’nün vadettiği budur, Allah da Resulü de doğru söylüyor derler ve imanları ve teslimiyetleri artar” (Kur’an, Ahzab 33: 22).

“Kim Allah ve Rasulü için evinden çıkıp hicret ederse, sonra da ona ölüm yetişirse artık onun mükâfatı Allah’a kalmıştır” (Kur’an, Nisa 4: 100).

Evet bu ayet demetlerinin her birinde ve ayrı ayrı konularda Allah kendisiyle birlikte Rasulü olan Hz. Muhammedi de zikretmektedir ki Kur’an’ın hükümlerini yer yüzünde uygulayıcısı elçisidir. Allah’ın Rasulüne isyan, karşı çıkma, aynı zamanda onu peygamberlikle vazifelendiren Allah’a karşı çıkış olarak değerlendirilmektedir. Kuşkusuz ki sevgi kuru bir eylem değildir, bunu iddia eden kişiden mutlaka iddiasına uygun eylemler beklenmektedir. Hz. Muhammed’i seviyorum diyen kişi önce onu kendine rehber edinir ve yaşam şeklini onun yaşamına ve getirdiği hayat ilkelerine (Kur’an, Enfal 8: 24) uygun olacak şekilde dizayn etme gayreti gösterir. Yine onu sevmek ona ve getirdiği hükümlere istekli bir boyun eğişi gerektirir. Aksi halde daha önce de ifade edildiği üzere bu iman değildir ki cizye karşılığında Allah rasulünün hakimiyetine boyun eğiş ve bunun karşılığında can, mal ve din güvenliğinin sağlandığı azınlık hukukuna tabi olunur. Ya da Müslüman olmadığı halde Müslüman görüntü veren münafık grubuna dahil olmuş olurlar. Kur’an’da peygamberi sevmekle ilgili olabilecek ayetlerin zikrinden sonra hadislerde konuyla ilgili olanların değerlendirmesine geçebiliriz.

1. 2. Hadislerde Hz. Peygamber Sevgisi

Yukarıda zikrettiğimiz ayetlerden yola çıkarak peygamberimizi sevmenin gerekliliğini izaha çalıştık. Konuyla ilgili hadislerde bu gereklilik daha açık ifadelerle ortaya konulmaktadır. Mevzumuzla alakalı hadislerin tamamını zikretmek gereksiz yer kaplayacağından Rasulullahı sevmenin zorunluluğunu ortaya koyan birkaç hadisi zikretmekle yetineceğiz.

Şu hadiste peygamberi sevmenin imanın bir gereği olduğu ortaya çıkmaktadır:

“Sizden biriniz beni annesinden-babasından, çoluk-çocuğunuzdan ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş olamaz.” (Buhari, 1926: “İman”, 7).

Rasulullah ile Hz. Ömer arasında geçen meşhur şu diyalogda da onu sevmenin olgun mümin olmanın şartlarından olduğu ifade edilmektedir:

Hz. Ömer peygamberimize şöyle demektedir: “Ey Allah’ın Rasûlü! Ben sizi canımdan başka her şeyden daha çok severim.” dedi Peygamberimiz: “Ey Ömer, canımı kudret elinde tutan Allah’a yemin ederim ki, beni canından daha çok sevmedikçe olgun mü’min olamazsın.” buyurdu. Peygamberimizi dikkatle dinleyen Hz. Ömer: “Ey Allah’ın Resûlü, vallahi ben şimdi sizi canımdan da daha çok seviyorum.” deyince Peygamberimiz: “İşte Ya Ömer, şimdi olgun mü’min oldun.” buyurdular (Aynî, Umdetü'l-Kârî, c. 1, s. 144).

Rasulullah'ın şu ifadesinde ise Allah ve rasulünü sevmekle imanın tadına varılacağı ifade edilmiştir: “Üç özellik vardır; bunlar kimde bulunursa o, imanın tadını tadar: Allah ve Rasûlünü, (bu ikisinden başka) herkesten fazla sevmek. Sevdiğini Allah için sevmek. Allah kendisini küfür bataklığından kurtardıktan sonra tekrar küfre dönmeyi, ateşe atılmak gibi çirkin ve tehlikeli görmek.” (Buhari, 1926: “İman”, 8).

Şu hadiste de cennette Rasulullah ile beraber olabilmeye onu sevmek sebep gösterilmiştir. Bir bedevi Rasûlullah'a “Kıyamet ne zaman kopacak?” diye sordu Peygamberimiz: “Kıyamet için ne hazırladın?” dediğinde “Allah ve Rasûlünün sevgisini” cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “O halde sen, sevdiğin ile berabersin” buyurdu (Müslim, 1436. “Birr” ve “Sıla”, 45, 50).

Rasulullah müminlerden kendisini sevmeyi tek taraflı istememektedir, bilakis kendisi de müminleri çok sevmektedir. Bunu bizzat Allah Teâlâ bildirmektedir. Şöyle buyurmaktadır: “And olsun size kendi içinizden öyle peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O size çok düşkün müminlere karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir” (Kur'an, Tevbe 9:128). Ayette geçen *harîs* kelimesi bir şeyi çok arzu eden demektir. Rasulullah çevresindeki insanların Müslüman olmasını o kadar arzu ediyordu ki onların Müslüman olmaması kendisini azami şekilde üzüyordu. Bu durum başka bir ayette şöyle belirtilmektedir: “Demek sen bu söze (Kur'an'a) inanmazlarsa, arkalarından üzümlere adeta kendini tüketeceksin” (Kur'an, Kahf 18:6; Şuara 26: 3; Fatır 35: 8). Hz. Peygamber'in kendi toplumuna olan düşkünlüğü bizzat onun şu sözüyle daha da iyi anlaşılabilir: “Benimle sizin misaliniz, ateş yakan bir adamın misali gibidir ki; hemen pervaneler, kelebekler o ateşin içine düşmeye başlarlar. O bunları kovar. Ben de ateşten korumak için sizin eteğinizden tutuyorum. Halbuki siz elimden kaçıyorsunuz” (Buhârî, “Rikak”, 26; Müslim, “Fedâil”, 17).

Allah'ın elçisini sevmenin anlamı nedir, onu sevmek sadece sözle veya ona yakın olmakla sınırlı ve yeterli bir şey midir? Yukarıda Şura suresi 21. ayette “De ki: Sizden bu davete karşılık bir ücret istemiyorum; sadece yakınlıktan doğan sevgi...” buyurulduğunu aktarmıştık. Ayette yer alan “sadece yakınlıktan doğan sevgi...” (في القربى) ifadesi Rasulullah sevmenin kuru ifadede öte anlamlar içerdiğine işaret etmektedir. Seven sevdiği için her türlü bedel ödemeyi göze alabilmelidir, aksi halde bu tıpkı Anadolu atasözünde denildiği gibi “kuru kuru gadan alam, tıkr tıkr kurban olam” olur. Peki öyleyse Hz. Peygamber'i sevmenin ifadesi, bedeli nedir?

Peygamber'i (a) sevmenin birinci gereği onun getirdiği vahye tabi olmaktır. Nitekim ayette Allah, vahiyle görevlendirilen peygamberinin insanlar için bir lütuf olduğunu bildirmektedir: “And olsun ki Allah, müminlere büyük bir lütufta bulundu; zira daha önce açık bir sapıklık içinde bulunuyorlarken onlara, kendi içlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, kendilerini temizleyen ve kendilerine Kitap ve hikmeti Öğreten bir Peygamber gönderdi.” (Kur'an, Âl-i İmrân 3: 164).

Peygamberi sevmenin ifadelerinden ve gereklerinden birisi de onun sünnetine tabi olmaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi ayeti kerimede rabbimiz peygamberin takip edilmesi gereken güzel bir örnek olduğunu bildirmektedir: “And olsun ki Allah'ın Rasûlünde sizin için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnek vardır.” (Kur'an, Ahzab 33: 21).

Hız Peygamber'in sünnetini yaşatmak ona duyulan sevginin göstergesidir. Bunu onun şu sözünden anlamaktayız: *“Kim benim sünnetimi ihya ederse beni sevmiş olur. Beni seven de cennette benimle beraber olur.”* (Tirmizi, 1436. “İlim”, 16). Bir müminin en büyük gayesi ve yaptığı bütün çaba ve gayreti Allah'ın rızasına matuf olmak amacına yöneliktir. Bu ise ancak dini yaşam hususunda O'nun elçisine uymakla mümkündür.

Rasulullahı sevmenin gereklerinden birisi de herhangi bir meselede onun verdiği hükme razı olup tabi olmaktır. Nitekim bu hususta ayette şöyle buyurulmaktadır: *“Hayır; Rabbine and olsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp, sonra da verdiği hükme karşı, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olamazlar.”* (Kur'an, Nisa 4: 65). Burada kastedilen sadece Rasulullah'a müracaat olduğunda verdiği hüküm değildir, insanların kendi aralarında anlaşmazlığa düştüğü problemler hakkında Hz. Peygamber'in hakemliğine müracaat etmeleri, verdiği hükme itiraz etmeden ve başka yollara tevessül etmeden razı olup teslimiyet göstermeleri istenmektedir.

Hız. Peygamber'i sevmenin gerektirdiği hususlardan bir başkası da onun getirdiği bu davanın yaygınlaşarak kıyamete kadar devam etmesi uğrunda çaba sarf etmektir. Toplamların ıslahı için çalışmak, iyiliklerin yaygınlaşması ve kötülüklerin engellenmesine yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. *“Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten sakındırır ve Allah'a iman edersiniz.”* (Kur'an, Âli İmran 3: 100).

Kur'an'ın ifadesiyle büyük bir ahlaka sahip olan Rasulullah'ın ahlakıyla insanın kendini tezyin etmesi onu sevmenin ifadelerinden bir diğeridir. Öyle ki İslam toplumlarında onun yemesini, içmesini, giyim-kuşamını ve oturup kalkmasını bile taklit ederek ona sevgisini ve özlemine ortaya koyanlar bulunmaktadır. Tabii ki bu tür uygulamaların, yapılması gereken zorunlu şeyler olduğunu iddia etmeksizin ve yapmayanları peygamberin sünnetini terk ettiğine dair her hangi bir suçlamaya gitmeksizin onu sevdiği için yapılmasında herhangi bir problemde görülmemelidir. *“Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim”* (Tirmîzî, 1436. “Hüsni'l-Huluk”, 8) şeklindeki Rasulullah'ın bizzat kendi sözünden anlaşılmaktadır ki Müslüman fertlerin en başta gelen vazifelerinden birisi başta kendi şahsını ve sonra Müslüman toplumu peygamber ahlakıyla inşa etmektir.

Hız. Peygamber'i sevmenin diğer bir ifadesi ise onu saygı ve hürmetle anmaktır. Kur'an ashabı bu hususta uyarmıştır. Hucurat suresinde şöyle buyurulmaktadır: *“Ey iman edenler! Allah'ın ve Peygamberinin önüne geçmeyin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağırmayın, yoksa siz farkına varmadan işledikleriniz boşa gider.”* (Kur'an, Hucurat 49: 1-2). Rasulullah'ın yaşadığı döneme şahit olanlara yapılan bu uyarı tabii ki sonraki nesilleri de şamildir. Bu, Müslüman şahsı ve toplumu ilgilendiren meselelerde Allah ve Rasülünün koyduğu hükümlere rıza göstermek olduğu gibi, diğer taraftan onun adını zikrederken belli hürmet ve saygı ifadeleriyle anmalıyız. Ona salâtü selam okumak bu saygı ifadelerinden birisidir. İnsanlar birbirlerine bile saygı gösterip selam verdiği göre bu hürmet Hız. Peygamber'den esirgenmemelidir. Bu gerçeklik hem ayetle hem de peygamberimizin sözüyle sabittir. Ahzab suresinde konuyla ilgili şöyle buyurulmaktadır: *“Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selam edin.”* (Kur'an, Ahzab 33: 56). Peygamberimiz ise aynı konuda *“Cimri, yanında adım anıldığı halde bana salâtü selâm getirmeyen kimsedir.”* Buyurarak ümmetin kendinden bu duayı esirgememelerini istemektedir (Ahmed b. Hambel, 1995. I, 201).

Allah'ın son elçisi Hz. Muhammed'i sevmenin gerekliliği ve anlamı hakkındaki Kur'an ve hadislerden delilleri zikrettikten sonra onu hayattayken görme bahtiyarlığına eren sahabenin ona olan sevgisini ortaya koyan birkaç örneği izah etmenin konunun anlaşılabilirliği yönünden elzem olduğu kanaatindeyiz.

1. 3. Sahabenin Hz. Peygamber'e Olan Sevgisi

Tüm diğer peygamberler gibi onun da şahsiyeti bu dinin gönderildiği toplum tarafından kabulüne etkide bulunmuştur. Zira o, gerçekten üstün bir ahlaka sahip idi (Kur'an, Kalem 58: 4). Peygamber olmadan önce de haksızlıklara müdahale etmekte (İbn Habib, 53, 275), akrabalık bağlarını gözetmekte (Köksal, 1987: c. 2, s. 52-53, 55; Aişe A. Bint Şâtî, 1987:c. 1, s. 152) ve yoksula yardım etmekteydi (Müslim, 1436: "Lukata", 18; İbn Sad, 2001: c.1, s. 409). Bu sebeple Rasulullah ile ashâbı arasında kuvvetli bir sevgi bağı vardı. Kur'an'da yer alan Peygamber'in müminler için kendi nefislerinden daha sevgili olduğu (Kur'an, Ahzab 33:6) methine nail olan sahabenin bir çoğunun hayatında bunun misallerini görmek mümkündür. Onun ve getirdiği dava uğruna her türlü fedakârlığa katlanmışlardır. Mesela Hz. Ali'ye, "*Siz Rasulullah'ı ne kadar seviyordunuz?*" diye sorulduğunda, o, şu cevabı vermişti:

"Rasulullah bize malımız mülkümüz, çoluk çocuğumuz, anamız ve babamızdan daha sevgili idi. Ona, susadığımızda soğuk suya duyduğumuz arzudan daha çok arzu duyar, daha çok severdik." (Kadı İyaz, 2013: 497; Ulvan, 1992: c. 2, s. 1026).

Peygamber sevgisini en bariz şekilde kendisinde gördüğümüz sahabeden birisi, peygamberimizin kendisi için "*bizdendir, ehli beytimizdendir*" dediği İranlı Hz. Selma'dır. Kendisini Rasulullah'ın yaşadığı topraklara götürmesi karşılığında, o ana kadar biriktirdiği mal varlığını bir kervana vermişti. Dönemin ilim merkezleri olan sırasıyla Nusaybin, Harran, Şam, Ammuriye ve Tarsus'ta en yetkin üstatlardan ilim öğrenerek döneminin hatırı sayılır bir bilgisi olan Selman, son hocasının tavsiyesiyle gelmesi beklenen peygamberin kitaplarda tarif edilen hicret edeceği topraklara gitmeye karar verir. Katıldığı kervan yolda baskına uğrayınca memleketinde hatırı sayılır zenginliğe sahip bir yönetici ailenin çocuğuyken Yesribli bir Yahudi'ye köle olarak satılmıştır.

Görünürde olumsuz şartlar altında Yesribe varınca, "*işte sevgilinin varıp konaklayacağı iki kayalık arasındaki vadi*" diyerek sevincini izhar eden Selman, Rasulullah Kuba'ya varınca efendisinden güç bela izin alarak sevdiğine kavuşmak için o da karşılayanlar arasında bulunmuştur. Daima Hz. Peygamber'in en yakınında bulunan Selman, ele geçirilen ilk ganimetten kendisine de pay verilerek özgürlüğe adımını atmıştır.

Sa'd b. Muaz Bedir savaşı öncesinde çok sevdiği Allah'ın elçisine şöyle demektedir: "Ya Rasulallah! Biz sana iman ettik ve seni tasdik ettik. Getirdiklerinin hak olduğuna şahadet ettik. Dinlemek ve itaat etmek için de sana kesin söz verdik. Ya Rasulallah! Nasıl isterseniz öyle yapınız. Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, bize denizi gösterip de dalsan, hiçbirimiz geri kalmaksızın seninle birlikte dalarız!".

Peygamberimizin getirdiği dava en başından beri gönül verip her türlü fedakarlıktan kaçınmayan Hz. Ebubekir savaş öncesinde elindeki bütün malını getirince Rasulullah'ın ailene ne bıraktın sorusuna "Allah ve Rasulünü" diyerek onun yolunda her şeyini feda edebileceğini ortaya koymuştur.

Yine Peygamberimizin damadı Hz. Ali hicret öncesinde öldürüleceğini bile bile onun yatağına yatarak canını onun için feda edebileceğini ortaya koymuştur.

Sevban b. Bücdûd, bir gün mevlası olduğu Rasulullah'a üzgün ve rengi kaçmış bir halde geldi, onun bu durumunu gören peygamberimiz bu durumunun sebebini sordu, o sevgisini şöyle ifade etti: "Ya Rasulallah! Ne hastayım, ne de rahatsızım. Ancak seni bir süre görmediğim zaman böyle oluyorum. Seni çok seviyor, seni görünceye kadar kendimi yalnız ve garip hissediyorum. Sonra ahireti hatırlıyorum. Orada ya seni göremezsem, diye korkuyorum. Çünkü biliyorum ki sen orada nebilerle birlikte olacaksın. Ben cennete girsem bile, senden daha düşük bir makamda olacağım. Bunun için muhtemel ki seni göremeyeceğim. Cennete Giremezsem zaten hiç göremeyeceğim. Bu duygu beni kahrediyor Ya Rasulallah!". Bunun üzerine "*Kim Allah ve Rasulüne itaat ederse, işte onlar Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddıklar ve salih kişilerle beraberdirler. Onlar ne güzel arkadaşlardır.*" mealindeki Nisa suresinin 69. ayet-i kerimesi nazil olduğu söylenmiştir (Heysemi, 1999: c.2, s. 357-358).

Sahabenin Hz. Peygamber'e duydukları sevgiyi eşsiz şekilde sergiledikleri sayısız örnek vardır. Konuyla alakalı iki örnek daha verip bu bölümü nihayete erdirmek uygun olacaktır. Uhud savaşından sonra Hüzeyl kabilesinin bir kolu olan Benî Lihyân, Medine'ye saldırmak için komşu kabilelerden asker toplamaya başladı. Durumu öğrenen Allah'ın elçisi, Abdullah b. Üneys el-Cühenî'yi hazırlık içerisinde olan kabilenin reisi Süfyan b. Halid'i ortadan kaldırmakla görevlendirdi. Abdullah, Halid'i Urena vadisinde pusuya düşürerek öldürdü, böylece Medine'ye saldırı önlenmiş oldu. Ancak Benî Lihyen kabilesi oç almak amacıyla akrabaları olan Adal ve Kâre kabileleriyle işbirliği yaparak Hz. Peygamber'e bir plan hazırladılar. Bu iki kabile Müslüman olduklarını söyleyerek Rasulullah'a gelip ondan kendilerine İslam'ı öğretecek öğretmenler isteyecek, gönderilmesi halinde bu kişilerden bazıları liderleri Halid'in intikamı için öldürülecek, diğerleri de Mekke'ye satılacaklardı (Vakidi, 2014: c.1, s. 354). Plan işledi ve miladi 625 yılında Muhammed (a.s.) Suffe'de yetiştirdiği seçkin öğretmenlerden altı kişilik bir ekibi onlara İslam'ı öğretmek, vergi toplamak ve Mekke hakkında istihbarat toplama göreviyle gönderdi (Buhari, "Megazi", 28; Vakidî, 2014: c. 1, s. 354).

Kafîle Reci' kuyusu yakınının da konaklayınca Lihyân kabilesinden yüz kişi tarafından kuşatıldı, çıkan çatışmada Hubeyb b. Ady ve Zeyd b. Desîne dışındakiler öldürüldü, bu iki sahabi ise Mekkelilere satıldı. Zeyd'i babası Ümeyye b. Halaf'e karşılık öldürmek için satın alan Saffân b. Ümeyye, Zeyd'i öldürmek için götürürken yolda Ebu Süfyan karşı gelir ve Zeyd'e "şu an senin yerinde (Muhammed'in) olup asılmasını senin de ailenin yanında olmanı ister miydin" diye sorunca Zeyd'in cevabı Rasulullah'ı nasıl sevdiğini ortaya koymaktadır. Şöyle cevap vermektedir: "Değil asılması onun ayağına diken bitmesine gönlüm razı olmaz." Bunu duyan Ebu Süfyan şaşkınlığını gizleyemeyerek "vallahi böylesine bağlılık ve sevgiyi dünyanın hiçbir yanında göremedim" itirafında bulunacaktır. ()

Yirmili yaşların başında fidan gibi delikanlı olan Hubeyb b. Adıyy, yönü Medine'ye döndürülerek darağacına bağlanır, müşrikler son bir umut belki inkâr edip diye şu teklifte bulunurlar: "Muhammed'in dinini terk et sana eman verip serbest bırakalım." Hubeyb ölümünden daha beter olan bu teklife kendinden emin olarak şu cevabı vermiştir: "Hayır, vallahi dinimden dönmem, hattâ bütün dünyayı da bana verseniz vazgeçmem!" ardından müşrikler şuan darağacında Hubeyb'in yerinde Hz. Muhammed'in olmasını, kendisinin de evinde ailesiyle birlikte olmasını istediğini söyleyince o, "Vallahi Peygamberimin ayağına bir diken batmaktansa, canımdan olmaya razıyım." Devamla vallahi Allah yolunda olduktan sonra hayatın hiçbir ehemmiyeti yoktur, ben imanımdan dolayı öldürülecek olduktan sonra vurulup hangi yanım üzere düşersen düşeyi, gam değil, çünkü bunların Allah uğrunadır. ()

Sahabenin peygamber sevgisinin temelinde Rasulullah'ın şahsi özellikleri olduğu gibi bundan daha önemli ve etkili olan onun Allah'ın elçisi olması, onun için yapılan her fedakarlığın Allah yolunda yapıldığının bilincinde olmalarıdır. Bunu son iki sahabinin darağacına giderken yapılan teklifler karşılığında söyledikleri sözlerden anlamaktayız. Ölüme giderken Allah yolunda öldürüldüklerini ve davalarına ihanet etmektense ölüme severek gideceklerini ifade etmektedirler.

Şöyle bir soru akla gelebilir. Rasulullah vefat edip gitmiştir, biz onu sevsek bile gıyabında severiz ve bunu kendine duyuramayız, sevgimizin anlamı ve önemi ne olacaktır? Recî' olayında öldürülen ashabın tamamı Allah yolunda görevlendirilmişlerdi ve bu uğurda öldürüldüler. İslam için, Allah davasını yaymak için ölümü göze almışlardı. Şimdi de İslam'ı yayma görevi müslümanların üzerinde bir vecibe olarak durmaktadır. Öyleyse Hubeyb'in, Zeyd b. Desîne'nin sevgisinin günümüzdeki karşılığı, sonunda ölüm dahi olsa İslam'ı öğretmek ve yaymak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamaktır. Bu Rasulullah'ı sevmenin anlamı ve bedelidir.

1. 4. Hz. Peygamberi Sevmenin Ölçüsü

Bedeli ödenmeyen, kuru sevgi zamanla uç noktaya vararak sahibine zarar vermeye başlar. Peygamberlere ve onların misyonuna yaklaşım ve sevgi tarih boyunca iki şekilde tezahür etmiştir. Bunlardan birisi peygamberlerin özelde Hz. Muhammed'in (s.a), Allah'tan aldığı mesajı insanlara ulaştırmakla vazifeli oldukları ve onların bu görevi bihakkın yerine getirdiğini ifade ederek onu sadece aracı olarak gören zihniyettir. Ki bu durumda o artık tarihte yaşamış bir şahsiyet ve geçmişte kalmıştır. Bunu iddia edenler kendileri Kur'an ayetleri hakkında bolca konuşmakta, yorumlar yapmaktayken, Allah'ın bizzat vahyi kendisine gönderdiği elçisinin ayetler hakkında konuşmasına, yorum yapmasına müsaade etmemektedirler. Buna bahane olarak da hadis külliyatı içerisinde bulunan zayıf, mevzu, yer yer Kur'an ayetlerine aykırı içerik taşıyan rivayetler gösterilmektedir. Halbuki toptancı yaklaşım yerine mihenk taşı olarak Kur'an'a baş vurularak onun ayetlerine aykırı olmayan rivayetleri Hz. Peygamber'in ayetlere getirdiği yorum olarak değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Diğer yaklaşım ise Hz. Peygamber'i severken aşırı şekilde yücelterek onu insan üstü bir varlık olarak algılamak ve öyle göstermektir. Rasulullah, tehlikeyi önceden tahmin ettiğinden "İsrail oğullarının İsa'yı yücelttiği gibi siz de beni yüceltmeyin, bana Allah'ın kulu ve elçisi deyin" (Ahmed b. Hanbel, 1995: c. 1, s. 231, Hadis No: 154) buyurarak bunun önüne geçmek istemiştir. Ancak bu uyarıya rağmen biz yine de tarih süreci içerisinde peygambere insan üstü özellikler atfetmenin varlığını görmekteyiz.

Hz. Peygamber'i sevmeye hususunda dengeyi tutturmanın yolu Kur'an'a müracaat etmekten geçmektedir. Zira Rasulullah'ın Kur'an'ı insanlara tanıttığı gibi Kur'an da onu insanlara tanıtmaktadır (Kur'an, Kalem 78:4; Kehf 18: 110; Enbiya 21: 107; Fussilet 41:6). Bu sebeple onu sevmenin boyutunu Kur'an'dan öğrenmek en doğru yol olsa gerek. Kur'an nasıl bir peygamber portresi çiziyor, Rasulullahı bize nasıl tanıtıyor? Bu özellikler göz önünde bulundurularak daha doğru bir değerlendirmeğe varılacağı muhakkaktır.

1. 4. 1. İnsan Peygamber

Allah'ın Kur'an'da yer alan değişmez sünnetinden birisi, sorumlu tuttuğu insanlara uyarıcı olarak görevlendirdiği elçilerini onların kendi hemcinslerinden seçmesidir. Şüphesiz ki Kur'an da Hz. Muhammed'in (a. s.) vasıflarından en bariz olanı onun varlığı bakımından diğer insanlarla aynı olmasıdır. Yüce Allah, bu gerçeği bizzat Rasulullah'a söylettirerek şöyle buyurmaktadır: “*De ki: “Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Fakat bana ilâhınızın yalnızca bir tek ilâh olduğu vahyediliyor. Artık O'na yönelin ve O'ndan bağışlanma dileyin. Allah'a ortak koşanların vay hâline!”*” (Kur'an, Fussilet 41: 6). Aynı gerçeklik başka bir ayette daha yer almaktadır: “*De ki: “Ben de ancak sizin gibi bir insanım. (Ne var ki) bana, ‘Sizin İlah’ınız ancak bir tek ilâhtır” diye vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa yararlı bir iş yapsın ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın.*” (Kur'an, Kehf 18: 110). Tarih boyunca Allah'a, kendine ve tabiata yabancılaşan ve peygamberlerin kendi öz benliklerine çağırdığı toplumlar, kendilerine gelen mesajın içeriğinden çok elçilerin kimlikleriyle ilgilenmişlerdir. Bu ilgi elçilerin çeşitli özelliklerine odaklanmakla birlikte en çok da onların beşer oluşuna yönelmiş ve itiraz sesleri yükselmiştir (Kur'an, Mü'minun 23:24; Şuara 26: 154; Zuhuruf 43: 53; Fussilet 41:14; Kamer 54:6). Mekkelilerin de Rasulullah'a karşı yaklaşımları farklı olmamıştır. Onlar: “Allah bir insan mı elçi gönderdi” (Kur'an, İsrâ 17:94; Enâm 6:91; Furkan 25: 21) diye itiraz edince Rabbimiz: “*De ki: “Eğer yeryüzünde, (insanlar yerine), yerleşip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten bir melek peygamber indirirdik.”*” (Kur'an, İsrâ 17:91). Aynı gerçekliği Rasulullah'ın bizzat kendisi de ifade etmektedir. Medine'ye geldiğinde hurmalarını aşılamanın Ensar'a “*keşke bunu yapmasanız*” dediğinde aşılamanın terkinde bağlı olarak verim düştüğünde gelen şikayetlere karşılık şu cevabı vermiştir. “*Ben ancak bir beşerim, size dininizden bir şey emredersem onu alınız, ancak kendi kafamdan bir şey emredersem, ben de bir beşerim.*” (Müslim, Fedâil: 140). Yine aynı mesele Rasulullah'ın bir namazda şaşırması neticesinde ashâbın namazla ilgili farklı hükmün inip inmediği hakkında sorması üzerine “*ben de yalnızca sizin gibi bir insanım! Sizin unuttuğunuz gibi ben de unutturum*” buyurmuştur (İbn Hanbel, 1995: c. 3, s. 510, Hadis No: 3610). Kur'an'dan (Kur'an, Tevbe 9: 43; Abese 80: 1-10; Duha 93: 6-8) ve hadislerden buna benzer Allah Rasulünün beşer oluşuna işaret eden bir çok örnekler bulunabilir.

H. Muhammed (a. s.), Rasul olmadan önce de üstün ahlak, örnek kişilik, sağlam karakter, yüce ruh, geniş merhamet sahibi, keskin zekâ, engin basiret ve daha bir çok yüksek hasletlere sahip olmakla diğer insanlarda zaten üstündü (İslamoğlu, 2003: 217).

1. 4. 2. Nebi ve Rasul

Daha önce de zikredildiği üzere Rasulullah kendisi için ümmetini uyararak “*İsrail oğullarının Meryem oğlu İsa'yı yücelttikleri gibi siz de beni yüceltmeyin, bana Allah'ın kulu ve elçisi deyin*” buyurmuştur (Buhari, “Ehâdisü'l-Enbiya”, 48, nu: 3445). Dikkat edildiği gibi Peygamberimiz de kendisi için önce Allah'ın kulu vasfını önce zikretmiştir, sonra ise elçiliği gelmiştir. Bu sebepten onun elçilik görevini insan oluşundan sonra ele aldık.

H. Muhammed (a. s) hem nebi ve hem de rasüldür. Kur'an'da “*Muhammed sizin erkeklerinizden hiç birinin babası değildir, fakat o, Allah'ın Rasûlü ve bütün peygamberlerin sonuncusudur, Allah ise her şeyi hakkıyla bilendir*” (Kur'an, Ahzab 33: 40) buyurulmaktadır. Rasulullah'ın peygamberlikle vazifeli olduğunu bildiren bu ayette iki önemli görevi bulunmaktadır, rasul ve nebi olması. Bu iki kavram hakkında kaynaklarda çok farklı yaklaşımlar olmakla birlikte bizim konumuz açısından bunların teferruatına girmeyi uygun bulmamakla birlikte şu değerlendirmenin yer verilmesi önem arz etmektedir.

Suyûtî bu iki kavramı birbirinden ayırarak nübüvveti haber alma, risaleti ise aldığı haberi başkalarına ulaştırma görevi şeklinde açıklamaktadır (Suyûtî, 2011: 75).

1. 4. 3. Rasulullah Üstün Ahlâka Sahiptir

Gazzâlî, ahlâkı “iyilik yapmanın, insanda yerleşik, mutlak, kayıtsız bir özellik (meleke) haline gelmesidir” diye tarif etmektedir (Gazzâlî, 1993: c. 3, s. 121). Ahlâk imana dayalı olduğunda, kayıtlı ahlak olmaktan kurtulup mutlak ahlak haline gelmektedir. Ahlâk sistemi ise Allah-insan-evren arasındaki ilişkinin düşünceden başlayıp toplumsal hayatın her alanına kadar dizayn edilmesidir.

Yukarıda da zikredildiği gibi Hz. Peygamber Kur’an’ı bize tanıttığı gibi Kur’an da onu bize tanıtmaktadır. Kur’an’ın tanıttığı Muhammed’in (a. s) en bariz ve önde gelen özelliği onun üstün ahlaka sahip oluşudur: “*Şüphesiz sen en yüce bir ahlaka sahibsin*” (Kur’an, Kalem 68: 4). Bu özellik vahiyle verilen değil, önceden onda var olan durumudur. Zira Kur’an onun vahiyden önce kitap ve imandan habersiz olduğunu da bildirmektedir (Kur’an, Şura 42: 52). Bu özellik onun yaratılışıdır, yani fitratı. İnsanın sahip olduğu bu özelliğe kendisi de “*Her insan İslam fitratı üzerine doğar*” diyerek dikkat çekmiş ve bozulmanın dış faktörler sebebiyle olduğu belirtmiştir (Buhari, “Cenâiz”, 92; Ebû Dâvud, “Sünne”, 17, Tirmizî, “Kader”, 5). Başka bir hadisinde ise, kendisine iyilik ve kötülüğün ne olduğu hakkında sorulan soruya verdiği cevapta insanın yaratılışına uygun ve uygun olmayan davranışlar olduğunu belirtmektedir. İyiliği “*Yaptığında içini ferahlatan, içinde huzur hissettiğin şey iyidir*” şeklinde, kötülüğü ise “*insanlar sana o konuda fetva verse de işlediğinde içinin bir yerlerini yıkıp viraneye çeviren şey de kötüdür*” olarak tarif etmiştir (İbn Hanbel, 1995: c. 4, s. 227).

Peygamberimizin üstün ahlakına işaret eden Kalem suresindeki ilgili ayet muhtemel müşriklerden bazılarının kendilerini risalete daha layık görmeleri sebebiyle inzal edilmiştir. Rivayetlerde Velîd b. Muğîre, Rasulullah’a “şayet peygamberlik gerçek olsaydı ben ona senden daha layık olurum, çünkü ben senden hem büyük ve hem de zenginim” demiştir (Râzî, 1991: c. 14, s. 143-144). Ayet verdiği cevapla üstünlüğün mal, mülk, makam ve evlat çokluğunda değil ahlakın üstünlüğünde olduğunu belirtmiştir.

1. 4. 4. Âlemlere Rahmet Olarak Gönderilmiştir

Allah’ın insanlığa gönderdiği son vahiy olan Kur’an, tüm insanlığa gelen ilahi mesajdır. Hz. Peygamber’in elçiliği de dil, ırk, soy, renk, coğrafya farkı olmadan tüm insanlığı kapsamaktadır. Bu hususta yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*De ki: "Ey insanlar! Şüphesiz ben, yer ve göklerin hükümlerine kendisine ait olan Allah'ın hepinize gönderdiği peygamberiyim..."*” (Kur’an, Araf: 7, 158). Allah u Teâlâ, bu son vahyin peygamberini âlemler için rahmet olarak gönderdiğini zikretmektedir: “*Biz seni başka bir amaçla değil, âlemlere rahmet olarak gönderdik*” (Kur’an, Enbiya 21:107). Ayette geçen Âlemîn kelimesi, İbn Abbas’a göre insan ve cin gibi irade sahibi varlıklardır (İbn Manzur, 1300: c. 12, s. 420-421). Kelimenin aslı olan “âlem” “çağ, uzun zaman” gibi anlamlara gelir ki bu, Rasulullah’ın getirdiği risaletin kıyamete kadar gelecek tüm insanlığı kapsadığını ifade etmektedir (İslamoğlu, 2003: 230).

Hz. Peygamber’in tüm insan ve cinlere rahmet olması ise şüphesiz ki onun biyolojik varlığıyla alakalı değil, vahiy iledir. Allah’ın rahmet ve şefkatinin eseri olarak insanlığa vahiy indirmiştir. Nüzul, Arapçada misafir için hazırlanan mükellef sofraya denilmektedir (İbn Manzuri 1300: c. 11, s. 658).

Bu anlamda vahyin inişi insanlara sunulmuş ilahi sofradır. Rasulullah'ın insanlara rahmet olması bu ilahi sofranın tüm insanlığın istifadesine sunulmuş olmasıdır. Hz. Muhammed'i diğer peygamberlerden ayıran fark ona verilen ilahi mesajın kıyamete kadar gelecek tüm insanlığa şamil olmasıdır. Onun alemlere rahmet olması vahyin sayesinde. Çünkü rahmet sıfatı geçmiş vahiyler ve Kur'an içinde kullanılmaktadır (Kur'an, Nahl: 16/89; Lokman: 31/3). Rasulullah, alemlere rahmet olma misyonunu yaşantısında da en güzel şekilde ortaya koymuştur. Kendi hayatına kastetmeye kalkan müşriklere beddua etmesini isteyen ashabına "unutmayın ki ben lanetçi değil rahmet olarak gönderildim" demiştir (Müslim, "Kıyam", 1).

1. 4. 5. Hz. Muhammed Muhatapları için Güzel Örnektir (Usve-i Hasene)

Rasulullah'ın Kur'an'da bildirilen özelliklerinden birisi de ümmetine güzel örnek olmasıdır. Bu özelliği şöyle belirtilmektedir: "*And olsun, Allah'ın Rasulünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır*" (Kur'an, Ahzab: 33/21). Bu ayetle Allah, peygamberimizin en temel bir misyonuna işaret etmektedir. Bu misyon ise, onun şahsında ilahi vahyi müşahhaslaştırarak inşa etmek istediği insana model olmasıdır. Kur'an, Rasulullah'a model şahsiyet olma vazifesini yüklerken aynı vazifeyle son vahyin müntesiplerini de mesul tutmuştur: "*İşte böylece sizi dengeli (vasat) ümmet kıldık ki insanlığa şahit (ve örnek) olasınız, peygamber de size şahit (ve örnek) olsun...*" (Kur'an, Bakara: 2/143). Denge üzere olan toplum insanlığa model olarak gösterilmektedir.

İnsanlar ancak kendilerinin ait oldukları kategorideki bir varlığı tatbik edip örnek alabilirler. Be sebepten Allah insanlara soyut bir olgu olan vahyi örnek göstermemiş, bilakis o vahyin mutlaka bir insan hayatında neşvü nema bulmasını gerçekleştirerek bu insanı (peygamberi) insanlara örnek göstermiş ve "...peygamber size neyi verirse onu alın ve neyi yasaklarsa ondan da uzak durun..." buyurmuştur (Kur'an, Haşr: 59/7; Araf: 7/157).

Hz. Peygamber'in örnek oluşu, ona benzemekle veya onu taklit etmekle değil, onu dini yaşantısında örnek almakla olur. Gazali konuyla alakalı bir hükümdara itaatin onun oturup kalkması, yeme içmesini aynıyla taklit etmek değil onun buyruk ve ilkelerine uymakla olduğunu belirterek Hz. Peygamber'e benzemenin ona itaat anlamına gelmeyeceğini söyler (Gazali, t.y. 518). Gazali, örnek edinmeyi Hz. Peygamberin amacının bilinmesine bağlar ve amacının bilinmeden taktir edilmesiyle örnek alma (teessi) işleminin vuku bulmayacağını söylemektedir (Gazali, 518). Yine Rasulullah'ı örnek alacak birisi onun eyleminin Kur'an'da geçen bağlayıcı bir emrin açıklaması olup olmadığını öğrenmek zorundadır. Eğer örnek alınması düşünülen eylem bu özelliği taşıyorsa örneklik şartı düşer demektir (Gazali, Mustafa, 520; İslamoğlu, 2003: 235).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Müslümanların nezdinde Hz. Muhammed'in (a. s) sevgisi, kişiden kişiye farklılık göstermekle birlikte nihayetsizdir. Bazılarında bu sevgi, onun adı anıldığında gözler yaşaracak derecede salt muhabbet şeklinde tezahür ederken; bazı Müslümanlar ise ona duyduğu muhabbeti onun misyonunu üstlenerek, onun davasını omuzlayarak ortaya koymaktadır. Bununla birlikte tarihi süreç içerisinde, gelen rivayetlerin de çeşitlilik göstermesi sebebiyle Rasulullah'a duyulan bu muhabbet bazen uç noktalara kayabilmiştir.

Kur'an'ın, Hz. Muhammed'i (a. s) yukarıda zikredilen şekilde tanıtmasına rağmen Rasulallahla olan ilişkilerde sevgi boyutlu bazı aşırılıkların kaynaklarda olduğu muhakkaktır. Bu tür rivayetlerin en uç noktası onu insan üstü bir varlık olarak değerlendiren görüşlerdir. Bu noktada onun haşa Allah'ın ta kendisi olduğunu iddia edenlerin (bu konudaki aktarımlar için bkz. İbn Hazm, t. y., c.4, s.142) yanı sıra kaynaklarda onun ölmediği, cismiyle ve ruhuyla toplumlar arasında dolaştığı (Süyûfî, 1993: Tenvîr, 38-46) veya öldüğü halde tekrar geri döneceği (Taberi, 1119: c. 2, s. 615) bilgileri aktarılmıştır. Özellikle Peygamberin ölmeyip hayatta olduğu iddiasının bir neticesi de suiistimale açık hale getirilmesidir. Zira bunu iddia eden çevrelerden zaman zaman peygamberle gerçekte veya rüyada görüştüğünü iddia edenler olmuştur ki bununla kendi görüşlerine, peygamberin denetiminden geçtiğinden dolayı, kutsallık kazandırmak ve tartışılmaz gerçeklermiş gibi kabul görmesini sağlamak amaçlanmıştır (Cîlî, İnsan-ı Kâmil, c. 2, s. 74-75; Suyûfî, Tenvîr,40-42).

Rasulullah'a (s. a) karşı duyulan sevgide aşırılığın bir başka boyutu ise onun kanı (Vâkîdî, 2014: c. 1, s. 247; İbn Hişâm, 1914: c. 3, s. 85; Heysemî, 2015: c. 8, s. 270; İbn Hacer, İsbâbe, c. 7, s. 727), tükürüğü (İbn Hanbel, 1995: c. 5, s. 333), teri (İbn Hanbel, 1995: c. 3, 221, 226), idrarı (Beyhakî, 2001: c. 7, s. 67; İbn Hacer, 1995: c. 7, s. 531) gibi vücut atıklarının ve abdest suyunun (İbn Hanbel, 1995: c. 4, s. 307, 308; Buharî, "Libâs" 42; Müslim, "Salât" 249-253; Nesâî, "Tahâre" 103) şifa olduğu veya cehennemden korunmaya vesile olduğu gibi rivayetlerdir. Böyle inanç ve uygulamalar sahabenin seçkinlerinde çok fazla rastlanır durumlar değildir, Rasulallah'a duyulan muhabbetten dolayı münferiden uygulanılan durumlardır. Zira her insan anne, baba ve eş gibi sevdiği ve minnet duyduğu kişilerin şahsına ve eşyalarına bu tür duygular besleyebilir. Bunların mahsurlu tarafı ise bunların gerek dünyada gerekse ahirette teberrük sağlayacağına inanılmasıdır.

Bu tür yaklaşımlar peygamberi örnek alınabilir olmaktan çıkararak hayatın dışına itmekle ve seküler bir yaşam tarzına kapı aralamakla sonuçlanmaktadır. İslam'ın şahsında muşahhaslaştığı Allah'ın elçisinin, peygamber olduğundan dolayı dini bu kadar hayata dönüştürdüğü ve sıradan insanların İslam'ı gerçek anlamda hayata yansıtamayacakları anlayışı bilinç altlarında yer bulmuştur. Dolayısıyla İslam'ı ve peygamberi sözlü ifadelerle olmasa da gerçekte hayatın dışına itmeğe sebebiyet vermiştir. Bugün Müslüman toplumların sosyal, siyasi, iktisadî ve kültürel hayatlarına bakıldığında bunun tezahürlerine şahit olunabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hambel, (1995). *Müsned*. Kahire: Dâru'l-Hadîs.
- Aişe A. Bint Şâtî, (1994). *Rasulullah'ın Annesi ve Hanımları*, (Çeviren: İsmail Kara), Konya: Uysal Kitabevi.
- Aynî, B. (t.y.). *Umdetü'l-Kârî*, y.y. Dâru'l-Fikr.
- Beyhakî, (2001). *Mühezzebü Süneni'l-Kebîr*. Riyad: Dâru'l-Vatni li'n-Neşr.
- Buhari. A. M. (1926). *Câmiu's-Sahih*. Kahire: Matbuat-ı Mustafa.
- Ebû Dâvûd, (1436). *Müsned*, Riyad: Dâru'l- Hadâratı ve'n-Neşr.
- Cîlî, Abdulkerim, (t.y.). *İnsan-ı Kâmil*. Dâru'l-Fikr.
- Gazzali, (1993). *İhya-i Ulûmi'd-Dîn*, İstanbul: Merve Yayım Dağıtım.
- Gazzali, (t.y.). *Mustasfa min İlmi'l-Usul*, Riyad: Sıdra
- İbn Habib, (1985). *Münemmak*. Âlemü'l-Kütüb.
- İbn Hacer, Ş. A. (1995). *İsbâbe fi Temyizi's-Sahâbe. I-IX*, Beyrut: Dâru'l-Mârife.
- İbn Hazm, (t.y.). *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ' ve'n-Nihal*. Mektebetü's-Selâmü'l-Âlemiyye.

- Heysemi, N. (1999). *Hilye*. Beyrut: Dâru'l-Kitabu'l-İlmiyye.
- Heysemî, N. (2015). *Mecmâu'z-Zevâid ve Menbâu'l-Fevâid*. İstanbul: Ocak.
- İbn Hişam, M. A. (1914). *Sîre. Mısır: Matbaa'ut'l-İcmaliyye*.
- İbn Kayyim el-Cevziyye. (t.y.). *Ravdatu'l-Muhibbîn ve Nüzhetü'l-Muştakîn*. (y.y.) Dâru'l-Âlemi'l-Fevâid.
- İbn Kesir. (1431). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Riyad: Dâru İbn Cevziyye.
- İbn Manzur. (1300). *Lisanu'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sadr.
- İbn Sad, M. (2001). *Tabakatü'l-Kübra*. Medine: Şirketü'd-Devleti li'd-Dab'a.
- İslamoğlu, M. (2011). *Esmâ-i Hüsnâ*, İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- İslamoğlu, M. (2010). *Peygamber Yazıları*, İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- İslamoğlu, M. (2003). *Üç Muhammed*, İstanbul: Denge Yayınları.
- Kadı İyaz, (2013). *Şifa*. y. y. İmaratü'l-Arabiyyarti'l-Müttehıde.
- Köksal, A. (1987). *İslam Tarihi*. İstanbul: Şamil Yayınevi
- Müslim, (1436). *Sahih-i Müslim*, Dımaşk: Dâru'l-Hadarati li'n-Neşri ve't-Tevzi.
- Nesâî. (1436). *Sünen*. Riyad: Dâru'l-Hadârâti li'n-Neşri ve't-Tevzi'.
- Râzî, F. (1991). *Mefâtihu'l-Gayb*, Ankara: Akçağ.
- Süheylî, A. A. (2009). *Ravdu'l-Unf fi Sîreti'n-Nebeviyye li İbn Hişam*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Süyûtî, (2011). *İtkan*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- Süyûtî, (1993). *Tenvîru'l-Halak fi Ru'yeti'n-Nebiyi ve'l-Melek*. Kahire: Dâru'l-Ameen.
- Taberi, M. (1994). *Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l-Kurân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale.
- Taberi, C. M. (1119). *Tarih*. Kahire: Dâru'l-Meârif.
- Takiyyuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Teymiyye, (1985). *Kitâbu'n-Nübüvvât*. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Tirmizi, M. İ. (1436). *Sünen*, Riyad: Dâru'l-Hadâra li'n-Neşri ve't-Tevzî.
- Ulvan, A. N. (1992). *Terbiyetü'l-Evlâd*. Dâru's-Selâm.
- Vâkıdî, A.Ö. (2014). *Kitâbu'l-Megâzî*. İstanbul: İlkharf.
- Yatkın, N. (2008). *Peygamberlerin Misyonu İle İlgili Bazı Mülâhazalar*. Erzurum. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 30.
- Zemahşeri, M. Ö. (2009). *Keşşaf*, Beyrut: Dâru'l-Marife.